

зацікавленість. Не можна говорити про добро, добрі вчинки, і в той же час бути сердитим, роздратованим, дозволяти собі різкі висловлювання на спілкуванні з дітьми і своїми колегами. Кожне заняття має приносити дітям почуття задоволення і радості, що пробуджує бажання прийти на заняття знову. Уточнити і розширити знання і уявлення про фактори, що зміцнюють і ослаблюють здоров'я, про корисні і шкідливі звички людини, виховати розумний погляд на стан свого організму, прищепляти навички систематичного самоконтролю, показувати красу фізичної, моральної, психічної досконалості, розвивати усвідомлене прагнення до її досягнення - такі цілі занять з учнями молодшого шкільного віку.

Отже, працюючи з формування навичок здорового способу життя в учнів початкових класів, школа може і повинна бути місцем зміцнення здоров'я учнів. А головна мета психолого-педагогічної діяльності вчителя - виховання мотивацій, які забезпечать активне і свідоме залучення кожного учня до процесу збереження і зміцнення здоров'я, як фізичного, так і психічного і духовного.

Література

1. Городенко В. Охорона внутрішнього середовища людини. Виховання здорового способу життя // Завч. – 2002. – № 7.
2. Долгоп'ятова Т. Збереження здоров'я дітей – турбота школи // Директор школи. – 2002. – № 15.
3. Пономарьова Г.Ф. Формування здорового способу життя сучасної особистості: реалії та перспективи // Вісник ХДАДМ № 2. – 2014. - С. 110-113.
4. Соціальна педагогіка. Підручник. За редакцією професора Капської А.Й. – К.: Центр учбової літератури, 2011. - 69 с.
5. Стрижак А.М. Сучасні підходи до формування в школярів здорового способу життя // <http://klasnaocinka.com.ua/uk/article/suchasni-pidkhodi-do-formuvannya-v-shkolyariv-zdor.html>

Мелаш В.Д.¹, Старшова С.К.²

¹Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

²Чорноземненська ЗОШ Запорізької області

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ДО ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЧЕРЕЗ ОРГАНІЗАЦІЮ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У рейтингу загальнолюдських цінностей здоров'я займає найвищу позицію, оскільки є основою якісного, продуктивного, повноцінного життя людини. Враховуючи вагомість впливу способу життя на стан здоров'я особистості, вважаємо, що формування у дітей здоров'язбережувальної компетентності стане суттєвим підґрунтям її здорового способу життя. Починати зазначений процес необхідно з молодшого шкільного віку, оскільки цей період життя дитини є визначальним у становленні особистості, формуванні ціннісного ставлення до самої себе, здатності певним чином впливати на умови

життєдіяльності, усвідомлювати власне “Я” [1]. У Національній доктрині розвитку освіти України основна увага звертається на необхідність пропаганди здорового способу життя, стимулювання у молоді прагнення до здорового способу життя, забезпечення індивідуального підходу під час занять фізичними вправами, можливості набуття кожною людиною необхідних науково обґрунтованих знань про здоров'я і засоби його зміцнення, про шляхи і методи протидії хворобам, про методики досягнення високої працездатності та тривалої творчої активності. Також і у Державному стандарті загальної початкової освіти одним із важливіших завдань визначено формування здорового способу життя [2].

Основна мета сучасної школи полягає у формуванні здорової особистості. Тому кожна школа сьогодні шукає свій шлях змін у просторі покращення якості освіти та виховання. Перед сучасним загальноосвітнім закладом постає проблема у створенні певних умов, які б через впровадження нових інноваційних технологій навчання та виховання надали змогу оптимізувати розвиток життєвих компетентностей, природних нахилів, творчого потенціалу кожної дитини та допомогли їй стати творцем свого майбутнього. Одним з шляхів вирішення означеної проблеми стає можливість запровадження здоров'язбережувальних технологій у практику роботи школи через організацію проектної діяльності, оскільки проектування є джерелом інноваційних змін освітнього простору, які ґрунтуються на науковому дослідженні, цілепокладанні, прогнозуванні, конструюванні, моделюванні різних об'єктів, розробці технологій майбутньої діяльності.

Необхідність підготовки вчителя до проектної та інноваційної діяльності зростає, з одного боку, у зв'язку з появою все більшої кількості педагогічних ініціатив з боку вчителя, який усвідомлює сучасні проблеми освіти та прагне до його розвитку. З іншого боку, сьогодні вчителя спонукає до спільної проектної діяльності новий учень, який усвідомлює свої власні освітні потреби і прагне до їх задоволення. Технологія проектування спрямована на стимулювання педагогів до усвідомлення проблеми і пошуку шляхів її вирішення. Маючи високу культуру педагогічного проектування, учитель орієнтується на інноваційні дії, уникає шаблонів у міркуваннях і виборі педагогічних засобів.

Розглядом даного питання, з практичної сторони, займалися вчителі початкових класів Чорноземненська ЗОШ I-III ст. Акимівського району Запорізької області. Вони відокремили основні методичні блоки по організації проектування в початковій школі.

Як контролювати виконання проекту? На початку впровадження проектної діяльності вагання – втручатися або не втручатися в роботу проектної групи – для керівника проекту бути не може. Втручатися! Учні повинні знати, до кого звертатися, якщо виникають ускладнення. Учитель мусить пояснити, що всі труднощі – природне явище, яке свідчить про брак досвіду, а не знань, за які учень отримує оцінку. Саме з керівником

групи керівник проекту підтримує зв'язок, контролюючи виконання проектного завдання.

Циклограма проекту. Будь-який проект, який виконується учнями, незалежно від типу, має однакову структуру. Це дозволяє скласти єдину циклограму виконання будь-якого проекту – довгострокового чи короткострокового, групового чи індивідуального – незалежно від його тематики.

Оформлення проектної документації. Багато учнів і навіть учителів не надають належної уваги проектній документації. Це неприпустимо, тому що ведення документації дозволяє учителю і учням чітко спланувати етапи виконання проекту, визначити мету, спрогнозувати результат; надає можливість учителю контролювати процес виконання запланованої роботи; дисциплінує і організовує школярів; дозволяє побачити досягнення і розвиток виконавця проекту.

Методичний паспорт проекту. Методичний паспорт – це схема методичного опису навчального проекту. З ним необхідно ознайомитися, коли учитель збирається використовувати який-небудь проект і вирішує, наскільки він підходить для конкретних педагогічних задач в роботі з даними дітьми. Вивчаючи методичний паспорт проекту вчитель зважає, наскільки даний проект доречний, як його можна адаптувати для застосування в конкретній ситуації, які умови повинні скластися у процесі роботи над проектом для отримання очікуваного успіху.

У Чорноземненській школі вже було реалізовано декілька проектів. Продуктом проекту “Квітка здоров’я” були знання, що здоров’я найбільший скарб у житті, але для того, щоб навчитися берегти здоров’я, треба багато знати про самих себе, про стан свого організму. А ще необхідно знати, що наше здоров’я “в наших ніжках”. Чому? Тому що в ніжках є ділянки, які відповідають за певні органи та системи нашого тіла. Стопа, ніби карта всього організму: немає таких м’яз, залоз, органів, які б не мали свого представлення на стопі. А ще це профілактика плоскостопості. Тому дуже ефективні заняття на масажному килимку. Проект “Квітка здоров’я” проводився у рамках Всеукраїнського конкурсу дослідницько-експериментальних робіт із природознавства “Юний дослідник”.

У ході реалізації проекту “Що таке доброта” було визначено, що моральність є найважливішою складовою громадської свідомості людини. Саме виховання доброти, чуйності, милосердя, поваги та любові один до одного, сприяє усвідомленню дитиною одвічних моральних істин. Нас хвилювали питання: Що таке доброта? Для чого людині серце? Яке б ви хотіли мати серце? Чи легко бути добрим? Чи можемо ми зробити цей світ добрішим? Аналіз теперішнього стану вказаних проблем засвідчує їхню гостроту, що обумовило вибір теми проекту “Що таке доброта?”. Метою проекту було формування уявлення школярів про значення доброти і милосердя в суспільстві як важливого критерію душевної краси людини; виховання потреби в чуйності, людяності, доброті, милосерді.

У ході реалізації проекту “Народна іграшка. Зерновуха й Травниця – обереги українського народу” були визначені, що ляльки “Зерновуха й Травниця”, – це символи здоров’я, краси, родючості і достатку. При першому внесенні в дім ляльок ми повинні пом’яти в руках і тоді трав’яний дух наповнить житло приємними ароматами улюблених трав, а лялька, наповнена зерном, буде діяти як масаж для долонь. Зроблені власноруч ляльки, – це особисте бачення традиційних народних іграшок, оберегів українського народу. Зроблені для себе такі іграшки-обереги, і здоров’я та достаток почнуть зростати і нічого їм не буде погрожувати, тому що в домі, де цінують та поважають дари природи, завжди буде благополуччя.

Отже, можна зазначити, що в результаті впровадження проектних технологій створюються умови по формуванню здоров’язбережувальної компетентності школярів, здійснюється гармонізація культурно-освітнього середовища всього навчального закладу.

Література

1. Бойчук Ю.Д. Еколого-валеологічна культура майбутнього вчителя: теоретико-методичні аспекти: монографія. – Суми: Університетська книга, 2008. – С.95 – 99.
2. Державний стандарт початкової загальної освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2011 р. – № 462 [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://osvita.ua/legislatio>

Мешко Г. М.

Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

СТВОРЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ШКОЛІ ЯК УМОВА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ’Я УЧНІВ

Сьогодні ефективність роботи школи потрібно вимірювати не лише якістю освіти, але і безпекою учнів, захищеністю вчителів, турботою про їх здоров’я. Освітнє середовище школи має бути таким, щоб створити умови для психологічної безпеки суб’єктів педагогічного процесу і, як наслідок, сприяти їх психічному здоров’ю й особистісному зростанню.

За результатами нашого дослідження, тільки кожен третій учень відчуває себе у школі затишно і комфортно, майже третина опитаних школярів (30,8%) на уроках часто переживають розчарування. Серед причин розчарувань учні називають і такі: часте приниження з боку вчителя, упереджене ставлення педагога до дітей, небажання вчителя зрозуміти школяра, допомогти йому, байдужість педагогів до внутрішнього світу учнів, їх проблем і т.п. Результати дослідження засвідчили тісний зв’язок емоційного благополуччя учнів з їх активністю та успішністю у навчанні, з особистісною спрямованістю взаємодії вчителя з учнями, майстерністю вчителя, станом його професійного здоров’я.

У той же час проведене опитування вчителів засвідчило, що для них найбільшою проблемою є те, що діти не хочуть вчитися, недисципліновані,

грублять, принижують і не поважають учителя, інколи й знущаються над ними. З дітьми важко справитися, тому й “допомагає” строгий, інколи і жорсткий тон спілкування та поводження. Труднощі у багатьох учителів виникають і при взаємодії з батьками, які вбачають у діяльності школи, вчителя, класного керівника причину всіх бід, негараздів у навчальних досягненнях учнів, рівні їх вихованості.

Все зазначене вище має відношення до поняття “психологічне насилля в школі”, що є антиподом психологічної безпеки. Тому актуальним є питання про створення психологічно безпечного освітнього середовища у навчально-виховному закладі. *Мета статті* полягає у тому, щоб проаналізувати суть психологічно безпечного освітнього середовища та чинники, що його визначають.

Освітнє середовище у психолого-педагогічній літературі розглядають як підсистему соціокультурного середовища, як сукупність факторів, обставин, ситуацій, які склались історично, і як цілісність спеціально організованих умов розвитку особистості учня (А. Бандура, У. Бронфенбеннер, В. Воронцова, О. Газман, Є. Клімов, Г. Ковальов, К. Левін, В. Панов, К. Роджерс, В. Рубцов, В. Слободчиков, С. Тарасов, В. Ясвін).

Показником для типології освітнього середовища В. Ясвін називає наявність чи відсутність в освітньому середовищі умов і можливостей для розвитку активності (чи пасивності) дитини та її особистісної свободи (чи залежності) [5]. Цей підхід аналогічний позиції Я. Корчака, який виокремлює такі чотири типи освітнього середовища: “догматичне освітнє середовище”, що сприяє розвитку пасивності і залежності дитини; “кар’єрне освітнє середовище”, що сприяє розвитку активності, але залежності дитини; “безтурботне освітнє середовище”, що сприяє вільному розвитку дитини, але й зумовлює формування її пасивності; “творче освітнє середовище”, що сприяє вільному розвитку активної дитини [3].

Дослідник С. Тарасов виділяє наступні типи освітнього середовища: конкурентне-кооперативне, гуманітарне-технократичне (в залежності від стилю взаємодії всередині середовища); традиційне-інноваційне (за характером відношення до соціального досвіду і його передачі); творче-регламентоване (за ступенем творчої активності); відкрите-замкнуте (за характером взаємодії із зовнішнім середовищем) [4, с. 28].

Типи освітнього середовища реалізуються через його структуру. Науковці по-різному виокремлюють структурні компоненти освітнього середовища: фізичне оточення, людські фактори, програма навчання (Г. Ковальов); соціально-контактна частина середовища, інформаційна, соматична, предметна (Є. Клімов); просторово-семантичний, змістово-методичний, комунікаційно-організаційний компоненти (С. Тарасов); суб’єкти освітнього процесу, соціальний, просторово-предметний, технологічний (психодидактичний) компоненти (В. Ясвін).

Але всі сходяться в одному, що центральним серед інших структурних компонентів освітнього середовища є психологічний складник (соціальний

чи комунікативний компонент в термінах різних авторів). Психологічний складник освітнього середовища — це, насамперед, характер спілкування суб'єктів освітнього процесу. Цей компонент несе на собі основне навантаження щодо забезпечення можливостей задоволення і розвитку потреб суб'єктів освітнього процесу у відчутті безпеки, у збереженні і покращенні самооцінки, у формуванні позитивної “Я-концепції”, у визнанні з боку інших, в самоактуалізації. В якості ключової психологічної характеристики освітнього середовища школи багато науковців (І. Баєва, С. Вершловський, О. Лебедев, В. Слободчиков та інші) розглядають безпеку, а психологічно безпечне освітнє середовище — як умову для позитивного особистісного зростання її учасників.

Психологічно безпечне освітнє середовище розуміють як середовище взаємодії, вільне від проявів психологічного насилля, яке має референтну значущість для суб'єктів навчально-виховного процесу (в плані позитивного ставлення до неї), характеризується переважанням гуманістичної центрації (тобто центрації на інтересах (проявах) своєї сутності і сутності інших людей) і відображається в емоційно особистісних і комунікативних характеристиках її суб'єктів [1, с. 27].

Отже, психологічно безпечне освітнє середовище школи — це середовище, в якому більшість учасників мають позитивне до нього ставлення, високі показники індексу задоволеності потреб і захищеності від психологічного насилля. Психологічно безпечне освітнє середовище виступає як ефективна міжособистісна взаємодія, що сприяє емоційному благополуччю учнів і вчителів, розвитку психологічно здорової особистості, особистісному росту учнів, професійному зростанню і довголіттю педагогів, гармонізації їх особистості. Психологічна безпека освітнього середовища відображається в показниках захищеності її суб'єктів, що проявляється в характеристиках психічного здоров'я. Підвищення рівня психологічної безпеки сприяє особистісному розвитку і гармонізації психічного здоров'я [1].

Проектування психологічно безпечного освітнього середовища у школі повинно виходити із принципів захисту особистості кожного суб'єкта педагогічного процесу, через розвиток і реалізацію його індивідуальних потенцій, усунення психологічного насилля між його учасниками.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з означеної проблематики, результати наших власних досліджень дали можливість виявити якості, якими має володіти вчитель, щоб створити обстановку психологічної безпеки для учнів і психологічної захищеності для себе. Такий педагог повинен бути конгруентним (тобто таким, яким він є насправді, щирим, відвертим у своїх стосунках з учнями), безумовно позитивно ставитись до дітей (відчувати теплі почуття до них, приймати дитину такою, якою вона є), емпатійним (розуміти поведінку учня, його реакції та дії з точки зору самого учня, його очима, своєрідне мистецтво бути іншим).

Психологічно безпечне освітнє середовище у школі може створити вчитель, якому притаманні:

1. *Сформована особистісно орієнтована професійна позиція.* У цій характеристиці концентруються головні показники професійної культури педагога, основні спонукальні сили його праці, стійка система ставлень до учнів, до себе, що визначають його поведінку, стиль діяльності. Низький рівень сформованості професійної позиції — джерело слабких результатів у діяльності вчителя, байдужості, формального підходу до педагогічного обов'язку. Особистісно орієнтована позиція педагога передбачає побудову навчально-виховного процесу на засадах педагогіки успіху й оптимізму, створення атмосфери толерантності, активізацію та стимуляцію (фасилітацію) процесів усвідомленого учіння, педагогічну підтримку учнів у процесі навчання, антистресовий менеджмент у школі, психотерапевтичну зорієнтованість усього педагогічного процесу.

2. *Високий рівень комунікативної, соціально-психологічної компетентності.* Це передбачає: обізнаність у галузі процесів спілкування, міжособистісних стосунків, можливості пізнання особистості учнів, а також уміння налагоджувати взаємовідносини між учнями, формувати їх культуру спілкування, готовність до створення сприятливого психологічного клімату в учнівських колективах.

3. *Високий рівень культури професійного здоров'я.* Професійне здоров'я педагога позначається на результатах всієї навчально-виховної роботи, а також на здоров'ї учнів. Стан професійного здоров'я впливає на учнів на всіх рівнях: емоційно-психологічному, біоенергетичному, інформаційному, виховному. Учитель з низьким рівнем професійного здоров'я не може забезпечити учневі необхідний рівень уваги, індивідуальний підхід, створити ситуацію успіху. Неблагополуччя психологічного здоров'я, деформації особистості вчителя, прояви синдрому емоційного згорання, педагогічних криз безпосередньо впливають на емоційне благополуччя і здоров'я учнів.

4. *Сформоване саногенне мислення.* Учитель з переважанням саногенного типу мислення уміє концентрувати увагу на позитивних явищах життя, уміє прощати образи, не тримати гніву, відкритий для дружніх стосунків з учнями, колегами по роботі, уміє створити навколо себе ауру добра і доброзичливості. Саногенномислячому вчителеві притаманні такі риси: достатньо високий рівень загального кругозору і внутрішньої культури; здатність до рефлексії на фоні глибокого внутрішнього спокою; високий рівень зосередженості і концентрації уваги на об'єктах роздумів; знання природи конкретних психічних станів, що дає змогу йому не ображатись на дитину, справитися з розчаруванням у ситуації неуспіху, правильно зрозуміти емоційну реакцію учня (вину, сором, заздрість) і допомогти йому позбутися, звільнитися від таких станів; уміння вчасно виконувати акт зупинки мислення, переключати розум на позитивно забарвлені образи; відсутність звички очікувати неприємні ситуації, невдачі у майбутньому. Саногенне мислення сприяє

оздоровленню психіки педагога, зняттю внутрішнього напруження, негативних емоційних станів, усуненню застарілих образ, комплексів, внутрішніх конфліктів. Оздоровиться мислення педагога — оздоровиться і учень. Адже дитина вчиться думати, вловлюючи в словах дорослих зразки їх думки, їх судження, використовує ці зразки у власному досвіді.

5. *Адекватна самооцінка, позитивна Я-концепція.* Атмосферу захищеності і комфорту може створити вчитель, у якого адекватна самооцінка, позитивне самоставлення. Вчителі із заниженою самооцінкою створюють досить негативну психологічну атмосферу на уроці. Вони схильні: негативно реагувати на тих учнів, які їх недолюблюють; створювати труднощі для дітей, аби вони не могли розслабитися під час навчання; стимулювати дитину до навчання переважно на основі почуття провини за свої помилки; за можливості організувати навчальну діяльність на основі конкурентної боротьби учнів; заздалегідь вважати поведінку учнів на іспитах нечесною; прагнути будь-що встановити жорстку дисципліну. Вчителі з позитивною Я-концепцією вміють створити умови для самовираження і самоствердження своїх вихованців, сприяти їхній соціальній адаптації.

6. *Сформований індивідуальний стиль педагогічного спілкування, що гармонізує особистість вчителя.* Стиль спілкування педагога впливає на емоційний досвід школярів, на формування багатьох якостей їхньої особистості (альтруїзм, самостійність, об'єктивність, ініціативність тощо), на рівень пізнавальної активності, психологічний клімат в учнівському колективі. Особистісно орієнтована педагогіка визнає, що існує пряма залежність між здоров'ям та емоційним комфортом дітей, вчителів і характером їхньої взаємодії. Результати досліджень свідчать, що у класах з авторитарним, суворим, недобррозичливим педагогом поточна захворюваність утрічі вища, а кількість неврологічних розладів у два рази більша, ніж у класах зі спокійним, врівноваженим, чуйним педагогом (за інших рівних умов навчання) [2]. Цінність педагога полягає у здатності самореалізувати свою індивідуальність на високому рівні, збагатити систему виховних стосунків з дітьми своєю особистістю, у неповторності використання педагогічних засобів. Реалізація особистісного потенціалу вчителя під час його комунікативної взаємодії з учнями здійснюється через індивідуальний стиль педагогічного спілкування. Якщо такий стиль знайдено правильно, то педагогічний вплив стає адекватним особистості фахівця, викликає у нього стан емоційного комфорту, сприяє гармонізації стосунків з учнями, колегами по роботі тощо. Індивідуальний стиль дає можливість педагогу компенсувати окремі негативні прояви своїх типологічних властивостей і максимально використовувати їх переваги. Розвиток індивідуальності педагога і її гармонізація завдяки індивідуальному стилю спілкування є гарантом створення психологічно безпечного освітнього середовища у школі.

Такий учитель віритиме у сили кожного учня, умітиме грамотно оцінити його психоемоційний стан, при потребі визначить індивідуальну корекційну